

S e b a s t i a n o V a s s a l l i

Archeologie přítomnosti

z italštiny přeložila Kateřina Vinšová

P A S E K A
P I S T O R I U S
2 0 0 6

Tato kniha vychází s laskavou finanční pomocí Národní komise na podporu šíření italské kultury v zahraničí při Ministerstvu zahraničních věcí Italské republiky a ve spolupráci s Italským kulturním institutem v Praze.

Questo libro è stato pubblicato con il contributo della Commissione Nazionale per la promozione della cultura italiana all'estero del Ministero Italiano degli Affari Esteri e con la collaborazione dell'Istituto Italiano di Cultura di Praga.

© Sebastiano Vassalli, 2003

Translation © Kateřina Vinšová, 2006

ISBN 80-7185-810-2 (Paseka)

ISBN 80-87053-01-X (Pistorius & Olšanská s. r. o.)

...jako se rodí listí, tak podobně rodí se lidé:
listí – to sráží vítr – však nové vyráží zase
v lesích rostoucích bujně, když jarní doba se blíží;
podobně lidský rod – ten vzniká, jiný zas mizí...

Homér, Ílias
(přel. O. Vaňorný)

1. ledna 2001, pondělí. O včerejší půlnoci skončilo století, které přineslo dvě „světové“ války a židovský holokaust, létání, rádio, televizi, počítač a atomovou bombu. V tomto století a v životech těch, co jsou dnes na prahu stáří, je jeden neobyčejný rok, rok 1968, který ve skutečnosti trval mnohem déle než jeden rok; bylo to období velkých nepokojů a velkých přeměn, které se táhlo od prvních bouří amerických studentů proti válce ve Vietnamu až po takzvanou „karafiátovou revoluci“ v Portugalsku a ještě dál. Celá generace žen a mužů toho roku snila o tom, že lze odstranit třídní rozdíly, třídy, akademické tituly, kariérismus a vysoké posty. Snila o tom, že zruší zákony, hranice, průkazy totožnosti, kasárny a věznice a že se obejde bez kněží a bez peněz. Řada mladých, na které si už dneska nikdo nepamatuje, zasvětila tomuto snu život; když se vysněné představy začaly rozplývat, uvědomila si většina z nich, že se svět kolem nezměnil, nebo že se změnil jen v drobných detailech, a pokud v něm chtějí žít bez problémů, musí ho přijmout takový, jaký je. A tak se obzory zase uzavřely. Utopie ustoupila sobeckým záj-

mům a z ideálů zbyla rétorika; stala se z nich akademie „politické korektnosti“, která vybojovává správné bitvy ve správnou chvíli, když všechny reflektory kolem září, což je jen jeden ze způsobů, jak říct: koukejte, to jsem já! Je někdo moudřejší než já? Nepostradatelnější než já? Inteligentnější než já?

(Já, já, já...)

Hrdinové tohoto příběhu Leo a Michela i jeho autor náležejí ke generaci, která snila o tom, že během několika málo roků dokáže změnit svět, když napraví jeho chyby a učiní ho dokonalým. Z tohoto hlediska není na jejich příběhu nic mimořádného; je to příběh dvou mladých lidí, jakých byla spousta v době, která už zanikla a brzy bude i zapomenuta. Výjimečné je na nich to, že sami dál žili v iluzích a ve snech, když už všichni dávno procitli a iluze vyšly z módy: naráželi přitom na všemožné překážky a šli vstříc nesčetným prohrám; jako dvě mouchy uvězněné v místnosti, které neustále tlučou do skla jediného okna, protože za tím oknem je slunce, nebe, nekonečný prostor, k němuž se nemohou dostat...

1.

S Leem a Michelou jsem se seznámil v říjnu 1970 na Střední průmyslové škole G. Marconiho v ***. Nepamatuju se, za jakých okolností došlo k našemu prvnímu setkání, ani si nevzpomínám, co jsme si tenkrát řekli. Určitě nic pamětihodného. Byli jsme tři mladí lidé, kteří nedávno ukončili vysokou školu a potýkali se s první pracovní zkušeností učitelů na termínovanou smlouvu ve státním školství. Leo měl vystudovanou filosofii a byl to vysoký hubený mládenec s tmavým plnovousem a kulatými kovovými brýlčkami, v nichž vypadal jako noční pták. Nosil sametová saka existencialistického filosofa tak těsná, že je nedokázal zapnout, a květované košile rozhalené u krku, o nichž jen on sám věděl (zřejmě), kde jsou k dostání. Michela byla mladá žena s oválnou tváří a pokojným výrazem, vystudovala jazyky a většinou na sobě mívala svetry, které si sama štrykovala během vyučování, kdy studentům vysvětlovala angličtinu Beatles a Rolling Stones, nebo během odpoledních schůzí kantorů ve škole. Kromě pulovrů vlastní výroby, které v zimě vystřídal

mohutné tlusté svetry a šály, nosila Michela obyčejné sukně sahající víceméně ke kolenům; na tom zakládala svou osobní výstřednost oproti tehdejší módě. V těch letech se totiž sukně považovala za archaický, a možná i poněkud reakcionářský kus oděvu (zrovna tak podprsenka), a tolerovala se jen ve variantách mini nebo maxi, dosahujících buď jen těsně pod třísla, nebo až po kotníky. Všichni se tenkrát oblékali stejně, do džínů, a mluvili a uvažovali stejně, protože jen tak cítili svou originalitu a svobodu. Všichni chtěli změnit svět. Já taky, před pár měsíci jsem dokončil studium architektury a byl jsem přesvědčený, že lidstvo začne konečně projektovat vlastní budoucnost, místo aby ji nechávalo napospas osudu; a chystal jsem se přispět svým dílem, jako projektant, k budování racionální, šťastné budoucnosti.

Když jsem je poznal, Leo a Michela už spolu nějaký ten rok žili. Seznámili se při okupační stávce na fakultě, na státní univerzitě v ***, kde studovali, a pak s dalšími dvěma páry revolučních studentů založili „komunu“ v jednom bytě v dělnické čtvrti na Via Sant'Eustorgio, který vybavili pár matracemi, pár stoly a pár plakáty s „Che“ Guevarou a „Velkým kormidelníkem“ Mao Ce-tungem po stěnách. Jejich příběh začíná tímhle, onou zkušeností s životem v komunismu, který trval jen něco málo přes rok a který žalostně ztroskotal, přestože na hádky o peníze nedošlo. Marx, prohlásil posléze Leo, když mi to celé vykládal, si naivně myslel, že k vytvoření nové společnosti stačí odstranit ekonomické rozdíly mezi jednotlivci. Pravým problémem je soužití. V bytě na Via Sant'Eustor-

gio v *** měla každá dvojice svůj prostor (svůj pokoj), ale intimita se považovala za buržoazní přežitek a ranní směny v koupelně provázelo ještě větší podráždění a napětí než směny na mytí nádobí. Společný život se dostal do hluboké krize, vyprávěli mi moji přátelé, když jeden z obyvatel bytu nadhodil otázku „kvalitativního skoku“, totiž přechodu od prvního stupně komunistické společnosti, jímž je jak známo společné vlastnictví, k následujícímu stupni, jehož je třeba dosáhnout, ke společné lásce a sexu. Podle teorie onoho člena komuny (kterého ve skutečnosti, jak tvrdila Michela, omrzela jeho dívka a chtěl změnu) měly být pevné páry zrušeny. Muži a ženy se mají otevřít novým zkušenostem jak uvnitř skupiny, tak i navenek, aby se zbavili předsudků a pout, jež je svazují s jejich původní třídou, tedy s měšťáky; a pokud budou přitahováni osobami stejného pohlaví, tím líp! V zásadě má každý souložit s každým a v přítomnosti všech...

Moji přátelé se proti tomu vzbouřili. „My,“ prohlásili, „nikdy neobětujeme svůj vztah na oltář nějakého paušalizovaného pokrokářství a stejně paušalizované sexuální svobody! City, které navzájem chováme, jsou vážná věc a na naší touze žít spolu, mít děti, které by byly jen naše, není nic reakcionářského ani buržoazního. Podle našeho názoru je i sex vážná věc. Ne jenom nějaké prostocviky nebo droga, jak se leckdo domnívá...“

„Sex,“ přerušila tenkrát Michela Lea, aby řekla svoje, „je něco, co nás svazuje s čímsi hlubokým a tajemným v nás. Odtud pramení naše sny, naše umění, naše náboženství.“

Debaty o přechodu od první fáze komunismu k druhé se vlekly ještě dlouho; a jak se často v těch dobách stávalo, vzešly z nich opravdové filosofické disputace o pojetí života a světa. Kdyby se k tomu přichomýtl někdo cizí, vykládali mi moji přátelé, když jsem si s nimi o tom povídal, těžko by z toho pochopil, že hlavním důvodem sporu je šukání a že od toho se odvíjí konflikt mezi různými myšlenkovými proudy. Diskutěři se často a s velkou filologickou rigorózností dovolávali klasiků socialismu Marxe, Engelse, Lenina, Gramsciho, Maa; ale hlavně se hovořilo o díle spisovatele, který žil na přelomu sedmáctého a osmnáctého století, Charlese Fouriera. Jeho teorie „omnigamie“ a „orchestrů lásky“ byla pro propagátory volné lásky obdobou Marxovy teorie „nadhodnoty“ na sexuálním poli; pro Lea to byl jen doklad morálního a společenského úpadku buržoazie po osvíceném století a pravý opak socialismu! Rozkol začal být posléze nepřekonatelný, když se od Fourierových teorií přešlo k teorii Wilhelma Reicha, psychiatra, který vynalezl „orgon“ a který měl v nejrůznějších koutech světa stále ještě tisíce následovníků. V této poslední fázi debaty se hádaly především ženy. Michela se snažila svým poklidným způsobem a nevzrušenými úvahami vysvětlit svým přítelkyním, že pokud jde o Reicha, jsou na omylu; ale nedokázala je přesvědčit. „Není nic reakčnějšího a falokratičtějšího,“ říkala jim, „než sexuální pseudorevoluce hlásaná přívrženci Wilhelma Reicha. Souložit každý s každým je chování, které nachází ospravedlnění v Nietzscheho teorii nadčlověka a v logice konzumní společ-

nosti. Pro ženu je to chování sebezničující, které vede jedině k neurózám... Jaképak osvobození!“

Nakonec se moji přátelé ocitli v menšině a museli odejít. Do bytu na Via Sant'Eustorgio přibýly vodní postele a další pomůcky pro volnou lásku; ale „komuna“, podle toho, co mi vyprávěli Leo a Michela, přežila jen o pár měsíců ten rozkol a ty orgie (a hádky), které po tom všem následovaly. Počet lidí přebývajících v bytě rostl naprosto nekontrolovatelně a nepravidelně; a průkopníci komunismu museli jeden po druhém přenechat pole lidem, kteří nečetli ani Reicha, ani Fouriera v originále a kteří neznali dokonce ani základní principy socialistické myšlenky. (Prostě lidem, co si chtěli zapíchat a dost.) Leo a Michela se přestěhovali do bytu v historickém středu města ***, s výhledem na střechy a zvonice staré čtvrti. Přihlásili se na místa učitelů ve státním školství a nastoupili na termínovanou smlouvu na Střední průmyslovou školu G. Marconiho, kde jsem je poznal a kde jsme vyučovali: Leo italský jazyk a literaturu a k tomu dějepis; Michela anglický jazyk a literaturu; a já technické kreslení.

2.

Střední průmyslová škola G. Marconiho v *** v době našeho příběhu připomínala jámu pekelnou, obývanou dvěma tisíci studenty (vesměs mužského pohlaví; tento druh školy navštěvovali, a myslím, že je tomu tak dodnes, především chlapci), kteří se sem každodenně sjížděli ze všech koutů okresu dělat brajgl, a asi dvěma sty profesory, kteří se chovali, jako kdyby každý okamžik strávený v tom místě museli urvat na úkor něčeho mnohem důležitějšího. Do školy přibíhali poklusem a poklusem z ní vybíhali, s klením se vraceli odpoledne, pokud je byrokratické závazky nutily dostavit se i mimo vyučovací hodiny. Skoro všichni profesori se tvářili, jako by byli nositeli vědomostí, které je nutno předávat jen v malých dávkách a pouze těm, co si to zaslouží; ve skutečnosti ale nepředávali nic. Škola, jak si na ni pamatuju, byla obrovským odkladištěm mladých lidí, kteří poté, co několik let strávili v průvodech, blokadách, shromážděních, stávkách a sroceních, čím dál častěji sami končili ve školství, protože co jiného měli dělat, když stejně nic jiného dělat

neuměli. Ti nejmazanější se přizpůsobovali prostředí, z těch největších rabiátů se stávali revolucionáři a agitátoři mas, ti nejhloupejší se snažili napodobovat starší kolegy v jejich spěchu a v jejich nadutosti; a obvykle se jim to skvěle dařilo.

Jako každá uzavřená lidská společnost představovala i Střední průmyslová škola G. Marconiho v *** malý svět sám pro sebe se svými zvyklostmi, se svými příběhy, se svými postavami. Byli tu studenti, kteří s pokřikem „kurva, soudruzi!“ ovládali shromáždění a vyhlašovali stávky. (Tento pokřik, který se tenkrát ozýval odevšad, v sobě zahrnoval trýzeň celé jedné generace a vyjadřoval cokoliv: nadšení, zklamání, naději, chuť někomu rozbít hubu...) Byl tu šmírák hlavní školník jménem Fulgenzio, který byl proti novotám a kterého nakonec potkal zasloužený trest. (Příběh Fulgenzia a jeho potrestání vylíčím zvlášť.) Byl tu kněz otec Natale s podřobanou tváří a profesorka italštiny, jistá Alice, překrásná a hloupá husa, do které musely být zamilované i stěny a lavice, soudě podle toho, jak opěvovaly její půvaby oplzlými i romantickými nápisy, veršičky a všelijakými malůvkami. Někteří naši kolegové uzavírali z dlouhé chvíle sázky o to, že se Alici nepodaří obloudit podřobaného kněze, ale jí se to podařilo natolik dobře, že mu nakonec musela podlehnout: „Ale jenom proto, že jsem doufala,“ tvrdila, „že se tím zklidní.“ Jenže pak šlo všechno ráz na ráz. Otec Natale dočista ztratil sebekontrolu; husička ječela, že má až po krk toho všeho i toho chlapa a že ti, co si ten fór vymysleli, jí ho musí zbavit. To se snadno řekne. Věc

začala natolik budit rozruch a pohoršení, že se o ní dozvěděli i nadřízení otce Nataleho. Jednoho dne poďobaný kněz zmizel. Místo něho nastoupil mladý seminarista, který na dotazy ohledně osudu svého předchůdce odpovídal se sklopenými zraky: „Myslím, že je nemocný... Bohužel nevím, co se mu přihodilo, on sám to taky neví! Je doma na vsi, aby si odpočinul a zotavil se...“

Mezi dvěma tisíci studenty mužského pohlaví byly na Střední průmyslové škole G. Marconioho dvě dívky, jistá Daniela a jistá Simona; a už jen svou přítomností vyvolávaly pozdvižení. To největší způsobila „válka o minisukni“, která rozohnila veškerou školní mládež v ***, snad jen s výjimkou žáků základní školy, a na jejímž počátku byl miniaturní kus oděvu, jakýsi bederní pás, který nosila studentka Simona. (Druhá studentka Daniela byla malá a tlustá a podobný druh oblečení si nemohla dovolit.) Ředitel Střední průmyslové školy G. Marconioho inženýr Bragaglia zakázal ženám v minisukni vstup do školy jím vedené. Studenti mužského pohlaví se okamžitě s voláním „kurva, soudruzi!“ vzbouřili; a po jednom dni protestů a marného vyjednávání s vedením školy svolali shromáždění, na které přizvali i zástupce jiných středních škol a také novináře z místního tisku. Shromáždění vyslovilo Simoně plnou a bezvýhradnou podporu, načež se rozhodlo vyhlásit stávkou na všech středních školách ve městě až do konečného rozhodnutí. Po týdnu studentů v ulicích, demonstračních stávek vsedě na semaforech, ochromené dopravy a nejrůznějšího virválu musel inženýr Bragaglia ustoupit. Zákaz stáhl a žádný ředitel žádné

školy v následujících měsících a letech se neopovážil ho znovu zavést. Pokrok a Simoniny kalhotky zvítězily.

Na tyto události a na několik málo dalších, o kterých se tu nezmiňuji, mám celkem příjemné vzpomínky. Ale učit na škole se mi nelíbilo; a zapřisáhl jsem se, že první rok učitelování bude i mým posledním. Já taky tenkrát chtěl měnit svět (jak už jsem se zmiňoval); ale chtěl jsem ho měnit jako projektant. Na studentských shromážděních a na schůzích politických skupin, jichž jsem se občas účastnil, jsem neustále opakoval, že revoluce se nemůže zrodit ze zmatku a že novou realitu lze vybudovat jen na základě projektu. Že tento projekt je třeba ještě vypracovat a dotáhnout, protože sám marxismus nestačí. „Transformace ekonomiky,“ snažil jsem se překřičet hlasy ostatních, „je významný krok, dokonce nesmírně významný; ale měli bychom změnit i náš způsob soužití, komunikace, myšlení...“

Také Leo Ferrari se na studentských shromážděních skoro pokaždé chopil mikrofonu a pronášel dlouhé učené projevy, v nichž nám na řadě příkladů a statistik dokládal, že prapříčinou veškeré nespravedlnosti, tedy kapitalistického modelu vývoje, je úpadek a že dny konzumní společnosti jsou sečteny. Citoval Marxe, Lenina, Marcuseho a další velikány takzvané frankfurtské školy; a neopomínal ani zmínit čínské zkušenosti a *Rudou knížku* předsedy Mao Ce-tunga. Chlapci obvykle jeho řeči trpělivě snášeli, pochopitelně aniž je poslouchali; stávalo se však také, že se mu pokusili mikrofon vzít, pokud chtěli probírat nějaké podle nich naléhavější téma, ane-

bo na něj povykovali, ať zmlkne. „Tohle všechno není k ničemu,“ říkali mu. „Celá kultura je měšťácká a ty jsi taky měšťák! Profesoři revoluci dělat nebudou!“ V takovém případě zůstával Leo umíněně na pódiu, za pískotu a ústrků od těch, co ho chtěli dostat dolů. Když ho napadali ve jménu svaté nevědomosti, odpovídal, že nevědomost není ani nevinná, ani svatá, protože udržuje společnost rozdělenou na třídy a protože je spolu s fyzickým násilím základním rysem fašismu. A dále halekal, že ti, co do něj strkají a co se mu v té chvíli snaží vyrvat mikrofon z ruky, jsou fašisti. A tak ho studenti vždycky popadli a vynesli pryč, ale opatrně, aby se mu nic nestalo. Kroutili nad ním hlavou: „Chudák! Vždyť on tomu, co říká, doopravdy věří...“

Michela zas přispívala k přeměně světa na schůzích ženského emancipačního spolku „Chléb a růže“, který ve městě založila. V podobných spolcích připravovaly ženy strategii proti falokratické společnosti, tedy společnosti ovládané muži; vedly teoretické rozpravy o biologické a morální nadřazenosti ženy nad mužem a celkem vzato o jeho zbytečnosti; hovořily o orgasmu, vlastně o orgasmech, které mohou být dobré, nebo špatné. Dobrý orgasmus, to znamená politicky korektní, je klitorální, tedy z lásky samotářské a z lásky sapfické; špatný orgasmus je vaginální, který vyžaduje účast muže a podle tehdejších feministek ani neexistuje; je to báchorka, kterou si muži vymysleli, aby mohli ženy zneužívat! Michela také jistě řečnila na schůzích svého spolku o falokracii, o orgasmech a dalších otázkách, které ženy tenkrát považovaly

za důležité (například o „neviditelné práci“ žen v domácnosti); ale ani já, ani Leo jsme její projevy nemohli slyšet, protože jediní mužští příslušníci, kteří se tenkrát směli feministických spolků účastnit, byli ti, co ještě sáli mateřské mléko.

Potrestání hlavního školníka Fulgenzia

Na Střední průmyslové škole G. Marconiho, když jsem tam v říjnu roku 1970 nastoupil, neblaze působil jistý člověk vzpouzející se jakýmkoli změnám, totiž školník Fulgenzio, který se staral o budovu a veškeré její zařízení. Každý večer, když odešli poslední kantor i poslední student, zavřel Fulgenzio těžká školní vrata a každé ráno je zase otevřel nějakou chvíli před tím, než začínalo vyučování, aby vpustil dovnitř chlapce přijíždějící vlakem nebo autobusem, které zvláště v zimě nemohl nechat čekat na ulici v mraze a nečasu. Symbolem jeho moci byly klíče. Všechny klíče od tříd, kabinetů, záchodů a dokonce od ředitelny a ředitelova psacího stolu visely v kumbálu vedle vchodu, který byl i předsíní do jeho (nanejvýš tajuplného) soukromého bytu.

V noci byl školník Fulgenzio jediným obyvatelem budovy, vlastně celého komplexu budov tvořících školu; a nikdo nechápal, co tam v tom obrovském, pustém prostoru může dělat! Kolem toho kolovaly různé zvěsti. Jelikož ulice před školou byla v nočních hodinách dosta-

veníčkem prostitutek, tvrdilo se, že si školník k sobě každou noc nějakou bere; nebo dokonce že jsou pod jeho ochranou. Jiní zase říkali, že Fulgenzio se večer co večer opíjí nebo kouká na pornofilmy. To všechno byly samozřejmě výmysly; a podle mě se zrodily z touhy přisoudit nějaký, pokud možno hanebný soukromý život člověku, který mimo Střední průmyslovou školu G. Marconiho s jejím časovým rozvrhem, s jejími studenty a s jejími klepy žádný vlastní život neměl...

Fulgenzio školu nejenom spravoval, ale také ji takřikajíc oficiálně šmíroval. Dvacet let ten člověk donášel ředitelům všechno, co se na jejich škole šustlo; dokonce i vzhled měl fízlovský. Byl hubený, krátkozraký, plešatý, měl uhýbavý pohled a skoro ďábelskou schopnost zjevit se v místech, kde ho nikdo nečekal a aniž ho kdo slyšel přicházet. Studenti ho nenáviděli, zaměstnanci ho nenáviděli, profesori jím pohrdali a báli se ho; ale on se nedal a neohroženě špehoval a žaloval na každého sebemenší prohřešek s takovým elánem a s takovou horlivostí, které by byly obdivuhodné, kdyby jich užíval za méně nedůstojným cílem! Jeho oči a uši byly očima a ušima právě úřadujícího ředitele, tedy inženýra Bragaglie; zato ruce měl k tomu, aby jimi shrábl drobné dárky a odměny od těch, co si potřebovali koupit jeho mlčení nebo ho požádat o nějakou laskavost. Rok trestů, slavný šedesátý osmý, jako by pro školníka Fulgenzia ani nebyl. Až jednoho dne...

Jednoho dne, přesněji jednoho rána stanuli studenti a profesori před vstupní branou Střední průmyslové ško-

ly G. Marconioho a našli ji zamčenou. Na bušení a zvonění nikdo nepřicházel. Zanedlouho se shromáždil dav, který se neustále rozrůstal, až začal překážet automobilovému provozu v ulici. Dostavil se ředitel s náhradním klíčem; a od té chvíle nikdo nevěděl, co bylo dál, protože všichni museli do tříd. Bylo slyšet, jak přijíždí sanitka, několik minut stála ve dvoře a zase odjela. Co se stalo? Kolovaly nejrůznější dohady. Počáteční verze události, která se anonymně rozšířila po vyučování, tvrdila, že školník v noci zemřel na infarkt, protože se příliš vyčerpal s prostitutkami z ulice. Další verze, se kterou přišel personál a která se posléze ukázala jako správná, hlásala, že Fulgenzia našli v ředitelně polonahého a v bezvědomí. Na podlaze se kromě svršků válely láhve od whisky, grappy a dalších destilátů; a byly tu stopy nepořádku, který ten člověk zřejmě bez zábran napáchal, než upadl do spánku blízkého smrti. Ti, co museli ony stopy odstranit, hovořili s odporem o podlaze pokryté tekutými i pevnými výkaly v takovém množství, že bylo vyloučeno, aby šlo o dílo jediného člověka! Školník, říkalo se všeobecně, zřejmě uspořádal se svými kurvami v ředitelně večírek nebo spíš orgie, načež se opil a přestal se ovládat. Udělalo se mu nevolno a ty jeho ženštiny ho nechaly na holičkách...

Pár dní byl školník Fulgenzio v bezvědomí, mezi životem a smrtí. Pak z anesteziologicko-resuscitačního oddělení okresní nemocnice v ***, kde byl hospitalizován, přišla zpráva, že se začíná vzpamatovávat; vyslechli ho policisté pověřeni vyšetřováním, jimž sdělil, že ho v jeho

bytě přepadlo několik mladých lidí s kuklami přes obličej. („Zrovna jsem si vyndal zubní protézu a chystal jsem se na kutě, když mi ti vrahouni nacpali do pusy trychtýř a donutili mě pít nevím co, až jsem ztratil vědomí.“) Z kvestury v *** se dostavili dva muži v šedých oblecích, usadili se ve školníkově kumbálu a každý den vyslechli desítky osob: studentů, kantorů, personálu. Profesorů se ptali: nevšimli jste si ve svých třídách něčeho zvláštního? Nemáte na někoho podezření? Co si myslíte o školníku Fulgenziovi? Postupně vyšlo najevo, co se stalo. Útočníci, psalo se v novinách, se schovali ve škole ještě před zamčením vstupních dveří, a když školníka omámili alkoholem a málem zabili, odtáhli ho v bezvědomí do ředitelny, kde vykonali potřebu na podlahu, načež odešli dveřmi za tělocvičnou. Tito „Mstitelé noci“ nebyli nikdy dopadeni a potrestáni. (Několik dní po nedokonané vraždě přišel poštou dopis z vystřížených a nalepených novinových písmen. Vzkaz podepsaný „Mstitelé noci“ oznamoval trest vykonaný na školníku Fulgenziovi, „slouhovi svých pánů a kontrarevolucionářskému špehovi“, jemuž výhrůžně slibovali: „Zasáhneme znovu, zasáhneme kdekoliv.“)

3.

Z onoho roku, kdy jsem učil, si pamatuju především na stávky, shromáždění, blokády a srocení za pokřiku „kurva, soudruzi!“ A vzpomínám si, že už tenkrát začalo moje revoluční nadšení polevovat, když jsem viděl kolem sebe ty lidi; říkal jsem si: tihle že mají změnit svět? Jak ho asi změní: k lepšímu, nebo k horšímu?

Když skončila má pedagogická zkušenost, nastoupil jsem v říjnu 1971 jako praktikant do ateliéru architekta Augusta Marinettiho; to byl člověk, který sehrál v *** hlavní roli v oněch „stavebních spekulacích“ let padesátých a šedesátých, o nichž jsem psal diplomovou práci, a který nechal vyrůst město chaoticky, aby vyhověl soukromým zájmům. Architekt Marinetti se chlubil tím, že je vnuk básníka Filippa Tommasa Marinettiho, zakladatele futurismu a paliče kultury z počátku století; kdoví ale, co je na tom pravdy! Rozhodně však nemyslel na nic jiného než na peníze; a dal mi to bez okolků najevo, když si mě povolal na pohovor, který dělal se všemi nováčky. „My architekti,“ řekl mi při té příležitosti, „když chceme v té-

hle zemi pracovat, musíme být zadobře s těmi, co vládnou v Římě, i s těmi, co vládnou tady; a pokud možno musíme být taky zadobře s představiteli opozice. Naším jediným ideálem je zisk; takže pokud mi někdo nahlásí, že tě viděli v nějakém průvodu nebo na nějaké demonstraci, co jsou dneska mezi tvými vrstevníky tak v módě, okamžitě tě vyrazím. Je mi líto, ale taková platí v mém ateliéru pravidla...“

Pamatuju se taky, že mi řekl: „Možná že sis na škole dělal o našem povolání kdovíjaké představy. Na to zapomeň. Nic nemá dál k utopiím a blíž k penězům než práce architekta. Vzdušné zámky staví básníci, vědci, profesori, advokáti, politici... Všichni, kromě nás! My stavíme zámky pozemské: budovy pro veřejné i soukromé účely, bytové domy, vily, a stavíme je za peníze našich zákazníků. Naše povolání je to nejkonkrétnější, jaké existuje, protože stojí a padá s penězi.“

Tehdy jsem se seznámil s Alessandrou, dívkou, která se posléze stala mojí ženou; a po několika týdnech jsem odešel od rodičů a začali jsme spolu bydlet v jednom prakticky nezařízeném bytě v historickém středu našeho města. Také to mě oddálilo od revolučního třestění let, kdy jsem studoval. Trávil jsem dny u rýsovacího prkna a kreslil přímkou za přímkou. Byl jsem dost chudý a problémy jiných mě zajímaly čím dál méně, protože jsem musel řešit svoje osobní. (Opravdoví chudáci myslí jen na sebe. To ti druzí, ti zámožní, po nich chtějí, aby dělali revoluci.) V bytě, kam jsme se s Alessandrou nastěhovali, jsme potřebovali všechno: hrnce, židle, skříně, povlečení,

záclony a pochopitelně peníze na placení nájmu, elektřiny, telefonu, za pojištění vozu, na domovní poplatky... Občas jsem při práci slyšel, jak ulicí procházejí průvody s vyzvánějícími zvonky a provoláváním hesel, a připadalo mi, že to patří do jiného světa, který visí ve vzduchu jako skála malíře Magritta; možná právě do světa vzdušných zámků, o kterém mluvil architekt Marinetti. S někdejšími přáteli jsem se vídal málo. Jednoho dne (bylo to v únoru nebo možná v březnu) nás Leo s Michelou pozvali na večeri k nim domů a oznámili nám milou novinu: rozhodli se, že se vezmou! Požádali nás, abychom jim šli za svědky. Mluvili jsme i o Střední průmyslové škole G. Marconiho, kde se dennodenně konala shromáždění, stávky, protestní průvody, stejně jako před rokem. Jediné nové, jak mi sdělil Leo, bylo to, že je s Michelou už omrzelo utrácet čas takovýmhle způsobem a že chtějí dělat něco užitečného: například vyučovat... Mluvili o tom i se svými studenty. Je správné, řekli jim, že jste přivodili krizi školského systému nastaveného tak, aby zachovával privilegia vládnoucí třídy, tedy buržoazie; ale teď je třeba vyhrnout si rukávy a pustit se společně do díla, učitelé i studenti, abychom vybudovali školu zítřka. Školu lidovou, kde budou vyučující doopravdy vyučovat a studenti doopravdy studovat...

Toho večera ale trápilo Lea a Michelu zdaleka nejvíc něco jiného. Ptali se sami sebe: máme dál žít ve městě, nebo se máme odstěhovat na venkov? Miliony lidí v nejrušnějších koutech světa si tehdy kladli tutéž otázku, která nám dnes může připadat směšná, ale tenkrát v té

době představovala volbu mezi dvěma různými způsoby života a nabývala hlubokých významů: odmítání ekonomie založené na zbytečném konzumu, konec mýtu o pokroku, návrat k přírodě... Moji přátelé chtěli také ode mě vědět, co si o tom myslím, a já se z toho vyvlékl řečí hodnou architekta; co mi taky zbývalo jiného? Vysvětlil jsem jim, že v industrializovaných zemích jsou města čím dál méně příjemnými místy vzhledem k jejich znečištěnému ovzduší, hluku a nedostatku prostoru, což přispívá k stále častějším neurózám. Navzdory těmto negativním jevům však, řekl jsem jim, má život v městském systému mnoho výhod oproti životu na venkově; ale pak jsem toho nechal, protože jsem si uvědomil, že Leo se už v hloubi duše rozhodl. Chtěl se odstěhovat do podhůří Alp, mezi nížinu a první kopce. Věřil, možná trochu naivně, že v těch místech je příroda ještě nedotčená; a dělal si iluze, že lze s touto přírodou vejít v soulad natolik, až se člověk bude cítit, jako kdysi básník Ungaretti, jako „povolné vlákno všehomíra“. Svěřil se nám, že právě v těch dnech si znovu přečetl dvě knihy: *Dumy samotářského chodce* od Rousseaua a *Noa-Noa* od Gauguina; a že v nich našel některé úvahy a podněty, které ho uchvátily. Já jsem se snažil přivést ho k většímu smyslu pro realitu připomínkou macešské Přírody z Leopardiho *Morálních dílek* a přírody tragikomické, s níž bojují Bouvard a Pécuchet od Flauberta, když se z Paříže přestěhují do Calvadosu. Nato se Leo odvolal na Feuerbacha („Člověk je to, co jí,“ řekl mi, „ale i spousta dalších věcí; například to, co dýchá, a to, co vidí z okna svého pokoje, když se pro-

budí...“); snad aby mi dokázal, že v základu jeho volby je přece jenom stále materialistické pojetí života a světa. Michela z paměti zarecitovala anglicky několik veršů ze *Stébel trávy* Walta Whitmana („Give me the splendid silent sun with all his beams full-dazzling, / Give me juicy autumnal fruit ripe and red from the orchard, / Give me a field where the unmow'd grass grows, / Give me an arbor, give me the trellis'd grape...“). Od literatury pak naše hovory přešly ke konkrétnějším věcem: k zahradě a k zahradičení, k vinicím, k ovocnému sadu, k chovu domácích zvířat... Na rozdíl od Lea byla Michela rozhodně proti tomu chovat slepice, králíky, prasata a podobně: „U nás,“ tvrdila, „by totiž zemřeli sešlostí věkem. Kdo by je zabíjel? A kdo by je mohl jíst, když je viděl vyrůstat?“ Zato byla pro ovocný sad, díky němuž by se uplatnily její schopnosti hospodyně, mohla by dělat zavařeniny, zmrzliny a ovocné koláče. Ale navzdory Whitmanovi i zavařeninám nebyla tak úplně přesvědčená, že by měla opustit město a stát se vláknem všehomíra nebo něčím podobným. V ***, prohlásila, se koneckonců tak špatně nežije a jsou tu věci, které se na venkově nenajdou. Například je tu ženský emancipační spolek „Chléb a růže“; jsou tu přítelkyně, obchody, politika, práce ve škole... „Pokud budeme kvůli tomu, abychom žili v lesích,“ uvažovala nahlas, „jezdit všichni do města a zpátky a spalovat benzin, nebude výsledkem návrat k přírodě, ale její definitivní přeměna v jedinou zanedbanou a znečištěnou tkáň města. Rozhodně v Evropě a v Americe, v nejbohatších oblastech na zeměkouli to takhle dopadne.“